

До спеціалізованої ради Д 26.236.03
в Інституті держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук
Євграфової Єлизавети Павлівни
на дисертаційне дослідження Ющика Олексія Олексійовича на
на тему: «Спортивне право: теоретико-правовий аналіз,
поняття, формування в національній правовій системі»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень**

Актуальність теми. Проблему спортивного права в різних аспектах усього впродовж трьох-чотирьох десятиліть почали досліджувати в основному вчені дальнього зарубіжжя та Росії і Білорусі. А в Україні юридична наука лише розпочинає вивчати вказану проблематику: теоретико-правових досліджень спортивного права в нашій країні досі не було. Робота Олексія Олексійовича Ющика «Спортивне право: теоретико-правовий аналіз, поняття, формування в національній правовій системі» є першою дисертаційною теоретико-правовою роботою в Україні у новій для юридичної науки сфері права.

В умовах глобальних викликів ХХІ століття, до яких належать не тільки війни й тероризм, а й цифрова залежність, епідемії вірусів тощо, неухильно зростає інтерес до «спорту як інструменту сприяння справі розвитку і миру». Генеральна Асамблея ООН на 73-й сесії 3 грудня 2018 р. прийняла резолюцію «Спорт як засіб сталого розвитку», у якій наголошує, що спорт є важливим двигуном сталого розвитку, а також визнає зростаючий внесок спорту в програму розвитку та зміцнення миру шляхом заохочення терпимості і поваги.

На сьогодні спорт як право людини визнано ЮНЕСКО та Міжнародним олімпійським комітетом (МОК). У цьому контексті набувають нового змісту положення статті 49 Конституції України щодо права кожного громадянина на охорону здоров'я та зобов'язання держави дбати про розвиток фізичної

культури і спорту, здійснюючи відповідне правове регулювання цієї сфери відносин.

Теоретичне дослідження нової проблеми завжди є актуальним для науки, а особливо, якщо вченим підказує таку проблему практика. Для мене, як практика-судді, такою є судова практика вирішення спорів у сфері спорту.

Так, ще у 2017 році суди по суті вирішували спір щодо правомірності накладання спортивною федерацією на учасника спортивної діяльності дисциплінарних санкцій (дискваліфікація) за порушення, допущені під час змагань. При цьому ухвалюючи рішення, суди брали до уваги відповідні положення Національного спортивного Кодексу ФАУ, Положення про КАС Автомобільної Федерації України та Правила Чесної Гри.

Утім, вже у 2019 році Велика Палата Верховного Суду, переглядаючи рішення судів, що були постановлені за правилами адміністративного судочинства, дійшла висновку про те, що спір про застосування до позивача дисциплінарного заходу у вигляді довічної дискваліфікації спортивного судді за допущене зловживання при виконанні професійно-спортивного обов'язку (порушення правил «чесної гри»), непідсудний судам України (незалежно від юрисдикції), відзначивши, що згідно п. 3.17.2 Статуту члени ФБУ зобов'язані визнавати юрисдикцію Спортивного арбітражного суду (Court of Arbitration for Sport, CAS) у м. Лозанна (Швейцарія), як це визначено у відповідних положеннях статутів ФІБА та ФІБА-Європа

З тих самих міркувань Верховний Суд у складі суддів Касаційного цивільного суду дійшов висновку про закриття провадження в аналогічній справі, що розглядалася судами за правилами цивільного судочинства та провадження у якій судами було закрито помилково з міркувань підвідомчості спору господарським судам.

Отже, за схожих фактичних обставин (оскарження особою накладеного дисциплінарного стягнення за порушення у сфері відповідного виду спорту) справи розглядалися судами за правилами цивільного або ж адміністративного судочинства, а закриваючи провадження в одній із справ суди вважали, що

спір має вирішуватися за правилами господарського судочинства. Це свідчить про наявність труднощів із визначенням природи відповідних правовідносин, що призвело не так до помилок у визначенні підвідомчості спорів, як до помилкових висновків про наявність у державного суду взагалі компетенції щодо їх вирішення.

Значна кількість справ, що вирішуються у судах України, стосується спорів із головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що формує та реалізує державну політику у сферах фізичної культури і спорту (Мінмолодьспорт). Утім є спори також з іншими державними інституціями. Вони переважно вирішуються за правилами адміністративного судочинства, оскільки пов'язані із здійсненням однією із сторін певних владних повноважень (відмова у присвоєнні спортивного звання, відмова у призначенні до виплати винагороди тренерам або спортсменам, позбавлення державних стипендій, визнання виду спорту як самостійного тощо). Особливої уваги заслуговують справи, у яких вирішується питання правового статусу спортсмена у відповідних правовідносинах. Й хоча судова практика тут є більш менш сталою, охоплює вона переважно випадки перебування спортсменів або тренерів у трудових відносинах.

Таким чином, практика вирішення судових справ у галузі спортивного права стикається з проблемами не просто технічного, а концептуального характеру, які потребують їх теоретичного осмислення та вироблення відповідних наукових рекомендацій.

Разом з тим, в юридичній літературі, присвяченій темі спортивного права, вбачається багатозначність його трактувань, хоча переважаючим є погляд на спортивне право як на комплексну галузь у системі національного права. Але при більш детальному погляді виявляється специфіка, яка не відповідає традиційним поглядам теорії права на галузевий поділ системи права, що й виявляє юридична практика. Особливо це стосується поєднання в управлінні спортом діяльності органів державної влади і неурядових організацій, як національних, так і міжнародних, у зв'язку з чим виникають

питання про їх співвідношення, проблеми юрисдикції вирішення конфліктних ситуацій, в тому числі проблеми законодавчого регулювання сфери спортивних правовідносин. Особливо ці проблеми виявила сучасна ситуація в світі з вірусною епідемією.

Оскільки нормативне регулювання спорту не обмежується національними рамками, а охоплює міжнародний пласт норм, неможливо правильно визначити поняття спортивного права без урахування міжнародної природи спорту в якості об'єкта нормативної регламентації. Система норм, які складають дану правову галузь, вирізняється специфікою з теоретико-правової точки зору. Водночас, у зв'язку з поєднанням в управлінні спортом діяльності органів державної влади і неурядових організацій, національних і міжнародних, постає питання їх співвідношення, в тому числі в аспекті правового регулювання сфери спорту.

Саме тому представлена дисертаційна робота О. О. Ющика відзначається як науковою, так і безперечною практичною актуальністю.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Новий підхід до поняття спортивного права, який запропоновано дисертантом, говорить про пошуковий і новаторський характер його дослідження. Цим визначається рівень обґрунтованості наукових положень і висновків дисертації, що базуються на працях не лише правознавців, а й філософів, соціологів, вчених у галузі теорії управління та інших, а також на обраній автором методологічній основі філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання. Використана методологічна база відповідає меті та завданням дослідження, як і визначеному автором предмету дослідження.

Особливо належить відзначити використання діалектичного методу, що дало дисертанту можливість розкрити природу спорту в якості суспільного інституту та з'ясувати специфіку спортивних відносин. Інституційний підхід і трактування права з позиції юридичного плюралізму дозволили по-новому сформулювати загальне поняття спортивного права і здійснити його поділ на

такі види, як глобальне, національне та субінституційне спортивне право. На цій основі розкрито теоретико-правове визначення спортивного права як особливої галузі, що, з моєї точки зору, є не лише цікавим, а й достатньо обґрунтованим підходом до проблеми.

Обґрунтованості дослідженню, з моєї точки зору, додає і свідчить про неї достатньо логічна структурна побудова роботи.

Дисертант насамперед розглядає спортивне право в якості предмета теоретико-правового дослідження в юридичній науці, аналізуючи існуючі визначення поняття спортивного права, нормативне регулювання у сфері спорту, трактування поняття спортивних відносин і актів спортивного права. Далі він визначає поняття спорту як суспільного інституту і досліджує предмет спортивного права з точки зору інституційної природи спорту, в контексті належної методології дослідження предмета цієї галузі (розділ 1).

У розділі 2 досліджуються особливості спортивної діяльності, її суб'єкти та інші суб'єкти спорту, на цій основі визначається поняття спортивного права та розглядаються види спортивного права. Автор аналізує існуючі в літературі різні підходи до вивчення специфіки спортивних правовідносин, яка залежить від поняття «спортивні відносини», а останні – від трактування поняття спорту. Наголошується, що фізична культура і спорт мають різне цільове спрямування і різну природу, а тому специфічними є також спортивні відносини та їх суб'єкти. Тому автор слушно критикує змішування спорту і спортивної діяльності в законодавстві, а також визначення спортивної діяльності як трудової діяльності та конструювання пов'язаних з ними понять («спортивна травма» тощо).

Варто звернути увагу і на встановлення в роботі зв'язку регулювання спортивної діяльності зі спортивно-технічними нормами, а суспільних відносин щодо забезпечення та управління спортивною діяльністю – з правовим і моральним нормативним регулюванням. Цим визначається відмінність між суб'єктами спортивної діяльності, якими є, за визначенням автора, спортсмени, тренери, спортивні судді та спортивні лікарі, та іншими

суб'єктами сфери спорту (спортивні клуби, спортивні товариства, спортивні школи тощо).

Обґрунтованим я вважаю також висновок дисертанта про те, що «органи держави і місцевого самоврядування не є інституційними органами спорту, на відміну від спортивного самоуправління в рамках інституту спорту, а тому ці органи не є суб'єктами спорту». На цій підставі відносини суб'єктів спорту з іншими суб'єктами, в тому числі суб'єктами публічної влади (адміністративні, цивільні, трудові, міжнародні, процесуальні та інші) регулюються нормами відповідної галузі права, а не спортивним правом. У цих відносинах вказані суб'єкти виступають як суб'єкти адміністративного тощо права, а не як суб'єкти спортивного права.

На мою думку, дисертант слушно виводить поняття спортивного права з урахуванням специфіки спортивних відносин, які регулюються даною галуззю. Запропонована ним дефініція поняття спортивного права як «системи правових норм, яка регулює права та обов'язки суб'єктів спорту в їх взаємних відносинах», та визначення спортивного права в якості окремої правової галузі поряд з іншими правовими галузями правової системи не викликає заперечень.

Заслуговує на увагу і підхід у роботі до поняття «правова система», яке дисертант розглядає не з позицій національного права, а права як світового явища, а тому розглядає спортивне право як галузь світової правової системи. При цьому звертається увага, що «практика нормативного регулювання спортивних відносин переконує в помилковості обмеження підсистеми спортивного права рамками національної правової системи». Національне право і національна правова система – це категорії особливого у поняттях «право» і «правова система», що відповідає діалектичній методології пізнання правових явищ. Тому обґрунтованим є й виділення таких видів права як глобальне (наднаціональне), національне та субінституційне спортивне право, кожному з яких властива специфіка спортивних відносин і особливий склад суб'єктів.

Нарешті, розділ 3 роботи дисертант присвятив проблемам становлення спортивного права в національній правовій системі України. Охарактеризовано стан нормативно-правового регулювання сфери спорту, визначено проблеми розвитку галузі спортивного права в аспекті розвитку спортивного законодавства. Автором критично оцінюється нова редакція Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 2009 року як така, «що має концептуальні вади і порушує вимоги Конституції України».

Отримані висновки дали змогу дисертанту сформулювати обґрунтовані рекомендації і пропозиції.

3. Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. Чіткі визначення мети і завдань дослідження, вибір методологічної бази та її застосування, зокрема, через логічну побудову роботи, дали можливість О. О. Ющику сформулювати низку положень і висновків, які відзначаються оригінальністю та безперечною науковою новизною.

Зокрема, дисертант уперше в теоретико-правовій науці розглянув галузь спортивного права одночасно з точки зору інституційної природи спорту і з точки зору розуміння права з позицій юридичної соціології, та запропонував авторський підхід до галузевого поділу права як системи.

Наукова новизна дослідження вбачається у низці положень і висновків, насамперед таких як:

- визначення в якості критерію галузі спортивного права в правовій системі специфіки правових норм, які складають дану галузь, за ознакою предмета самих норм інституту спорту, а не зовнішніх щодо цих норм суспільних відносин;

- поділ нормативної сфери спорту на спортивно-технічні норми, спортивно-регламентні норми, та організаційно-спортивні норми і віднесення двох останніх категорій норм до системи нормативно-правового регулювання спортивних відносин, специфіка яких визначається залежно від поняття «спортивна діяльність»;

- авторське визначення поняття спортивного права як галузі світової правової системи, яку складають правові норми, що регулюють права та обов'язки суб'єктів спорту у спортивних правовідносинах;

- класифікація поняття спортивного права на його види, з виділенням глобального (наднаціонального), національного і субінституційного, кожний з яких відзначає специфіка спортивних відносин та особливий суб'єктний склад;

- трактування поняття правової системи, з визначенням загальносвітового (наднаціонального), національного та субінституційного її рівнів; визначення поняття суб'єктів спорту та їх відносин з іншими суб'єктами, в тому числі суб'єктами публічної влади (адміністративні, цивільні, трудові, міжнародні, процесуальні тощо відносини), які регулюються нормами відповідної галузі права, а не спортивним правом, і в цих відносинах вказані суб'єкти виступають як суб'єкти адміністративного тощо права, а не суб'єкти спортивного права.

- уточнення поняття джерел спортивного права, виключення з нього нормативних актів, які регулюють інші, а не спортивні відносини, що не відповідає критерію формування галузі спортивного права за предметом її норм;

Певну наукову новизну містять також ряд інших теоретичних положень і висновків, які цими положеннями удосконалено або які набувають завдяки їм подальшого розвитку.

Заслугує на увагу думка автора про те, що право потрібно розглядати як з його формального, кількісного боку, так і враховувати його змістовні, якісні характеристики, тобто застосовувати діалектичний метод і забезпечувати цілісність погляду на поняття «правова система» як діалектичну єдність загального, особливого та одиничного, розглядаючи усі одиничні правові явища у сфері спорту в якості складових єдиної правової системи, в тому числі й таку особливу нормативну цілісність, яка утворює її особливу підсистему «спортивне право» (підрозділ 2.2).

Дуже важливим і актуальним для нашої держави, на мій погляд, є міркування автора щодо необхідності прийняття концептуально нового закону про спорт та галузевого упорядкування спортивного законодавства, а також про об'єктивну необхідність для формування галузі спортивного права закріплення окремого конституційного визначення спортивного права як права кожної людини на вільний вибір роду спортивних занять в окремій статті Основного закону та доцільності включення відповідного положення окремою статтею 53-1 до розділу II чинної Конституції України (підрозділ 3.2).

4. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Основні положення і висновки дисертації О. О. Ющика викладено у 14 наукових публікаціях, у тому числі 5 у фахових виданнях України з юридичних наук, усі з яких включені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 в зарубіжному періодичному юридичному виданні, внесеному до міжнародних наукометричних баз даних, опубліковано тези 8 доповідей на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях і семінарах.

Ознайомлення з публікаціями автора, аналіз змісту дисертації та її висновків дає підстави розглядати дане дослідження як таке, що має пошуковий, розвідувальний характер, відзначається істотною відмінністю від існуючих теоретико-правових доктрин і науковою новизною, а тому відкриває нові можливості для розвитку теорії держави і права.

Автореферат дисертації повністю відображає зміст дисертації і висвітлює її основні положення.

Нові наукові положення і висновки, отримані автором, відкривають розуміння спортивного права як правового феномена одночасно з точки зору інституційної природи спорту і в контексті розуміння права з позицій юридичної соціології. Особливо слід наголосити на важливості результатів дисертації не тільки для наукового забезпечення розвитку національного законодавства, а й для правозастосовної, зокрема судової, практики.

Разом з тим, надаючи загальну позитивну оцінку дисертації О. О. Ющика, варто звернути увагу на її окремі дискусійні, з нашої точки зору, положення та висловити такі зауваження і побажання.

1. У роботі стверджується, що подібно до співвідношення глобального спортивного права і міжнародного права складається відношення національного спортивного права з національним правом: регулювання спортивних відносин в певній країні підпорядковане вимогам правопорядку, який встановлює держава.

Дане твердження вимагає уточнення, оскільки міжнародне і національне право є різними за своєю природою та джерелами.

2. У роботі такий вид спортивного права як «субінституційне спортивне право» пов'язується з виділенням у єдиній галузі спортивного права окремих спортивно-правових інститутів, зокрема, «професійний спорт», «олімпійський спорт», «спортивний арбітраж» тощо. У зв'язку з цим, на мій погляд, належало більш повно висвітлити, яким чином виділення вказаних правових інститутів пов'язується з існуючими у сучасній теорії права уявленнями про поняття правового інституту.

3. В літературі деякими вченими пропонуються поняття «спортивно-трудове право», «адміністративно-спортивне право», «медичне спортивне право» тощо. У своїй роботі дисертант критично оцінює дані позиції авторів. Разом з тим, у судовій практиці важко розрізнити трудові відносини у сфері спорту як такі, що належать до галузі трудового права чи до галузі спортивного права. Те саме стосується адміністративного права. Поділяючи критичну позицію автора, разом з тим необхідно, на мою думку, додатково пояснити її.

4. Автор поділяє різні норми, якими регулюється спортивна діяльність та її забезпечення на спортивно-технічні, регламентні та організаційні. У зв'язку з тим, що частиною цих норм регулюється порядок проведення змагань, присвоєння спортивних звань, притягнення до спортивної відповідальності та вирішення спортивних спорів тощо, бажано висловити авторську позицію

щодо виділення у спортивному праві «процесуально-спортивного права» в якості окремої підгалузі, як це має місце в інших галузях права.

5. Оскільки існує реальна проблема розмежування державної і спортивної юрисдикцій при розгляді окремих категорій справ, пов'язаних зі сферою спорту, бажано під час захисту дисертації отримати відповідь автора на запитання: за яким критерієм, на його думку, повинно проводитися законодавчим органом держави таке розмежування?

Водночас, дані критичні зауваження і побажання є переважно предметом подальших дискусій і призначені стимулювати розвиток автором досліджуваної теми спортивного права. Вони не заперечують загальної високої позитивної оцінки рецензованої дисертаційної роботи.

Дисертацію відзначає високий теоретичний рівень і практичне значення, а її зміст може бути використаний для публікації автором монографічної праці.

Наведена оцінка роботи з висловленими критичними зауваженнями та побажаннями дають підстави для загального висновку, що дисертація Ющика О. О. є оригінальним завершеним самостійним дослідженням нової для вітчизняної теорії права проблеми поняття спортивного права. Запропонований підхід до спортивного права як галузі світової правової системи у поєднанні з розумінням спорту як суспільного інституту відкриває нові напрямки наукових пошуків і можливості новацій у правовому регулюванні сфери спорту в Україні.

Викладене дає підстави вважати, що дисертація Ющика О. О. на тему «Спортивне право: теоретико-правовий аналіз, поняття, формування в національній правовій системі» виконана на високому науково-теоретичному рівні, є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому автором отримані нові науково обґрунтовані висновки й результати.

Автореферат дисертації належним чином відображає основні положення дисертаційного дослідження, його актуальність, мету і задачі, наукову новизну дослідження, наукове і практичне значення його результатів, відомості про

апробацію основних положень дисертації. Кількість вказаних у авторефераті публікацій відповідає встановленим нормативним вимогам.

Робота за змістом і обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням і за оформленням відповідає спеціальності 12.00.01-теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, за якою вона подана до захисту, а також вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій, визначеним п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 із змінами, а його автор – Ющик Олексій Олексійович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за вказаною спеціальністю.

Офіційний опонент

суддя Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ,
доктор юридичних наук

 Є. П. Євграфова

Підпис засвідчує
Начальник управління
документації та контролю
та контролю за
 О.Б. Кокошко